

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ ЦИФРОВІЗАЦІ УКРАЇНИ

Теличко О. А.

ВСТУП

Сучасний період розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімкою цифровою трансформацією суспільних відносин та процесів: цифровізація тотально проникає у різні сфери людської діяльності, формуючи нові можливості та умови для правового, політичного, економічного, соціального, культурного та іншого розвитку людства.

Цифрові технології не тільки суттєво змінюють підходи до організації економіки, освіти, соціально-культурної сфери, управлінських процесів, а й стають об'єктом інвестування та трансформують зазначені сфери. Основними напрямками охоплення цифровою трансформацією окремих сфер суспільного життя є цифровізація:

- 1) економіки та її окремих галузей (включаючи процеси виробництва та організації бізнесу);
- 2) управління;
- 3) соціальної сфери;
- 4) побуту та повсякденного життя людей.

Цифровізація зазначених сфер і галузей діяльності – глобальний тренд усіх індустріально розвинених держав, що претендують на провідні позиції у XXI столітті. Лідером цих процесів, на наш погляд, є Європейський Союз, який за останні роки створив єдиний правовий простір для розвитку цифрової економіки, інформаційного середовища та цифрових послуг – як основи створення єдиного цифрового ринку.

Цифровізація також стала важливою складовою розвитку України, та впевнено набирала темпи сталого зростання виробництва, підвищення конкурентоспроможності та рівня життя українців у найближчому майбутньому. З 2019 року Президентом України цифровізація була визначена національним пріоритетом, а країна спрямована на шлях цифрового майбутнього.

Широкомасштабне військове вторгнення РФ у лютому 2022 року спричинило масові смерті, страждання, великі втрати і матеріальні руйнування, спричинені нападами Росії на міста та інфраструктуру

України. Війна викликала величезний шок як для економіки України, так і для світової економіки.

Але у той же час війна стала початком у циклічному розвитку країн ЄС та України у євроінтеграційних процесах. Протягом останнього року ЄС продемонстрував вражаючу солідарність у відповідь на вторгнення Росії в Україну: від двосторонньої підтримки, включаючи зброю, фінансову та економічну допомогу, до участі (і допомоги в утриманні) великого режиму санкцій проти Росії. І, нарешті, вторгнення Росії в Україну викликало реакцію ЄС, яку очікували роками, – у 2023 році Україні надано статус кандидата для вступу у Європейський Союз.

Однак розквіт України у майбутньому – це не лише питання припинення війни та приєднання до членства в Європейському Союзі. Попереду комплексна реконструкція всієї економіки країни та національної інфраструктури. Розвиток цифрової економіки України під час війни та її післявоєнна трансформація мають ґрунтуватися на наявних досягненнях та подальшому розвитку потенціалу цифровізації економіки та соціального життя. Інфраструктура, технології, бізнес-середовище, інституції, освіта, охорона здоров'я та інші важливі елементи економіки та суспільства повинні пройти реформи, щоб допомогти Україні уникнути пострадянської спадщини та стати повноцінною демократією з сучасною економікою, сильними інституціями та потужним оборонним сектором. Цілеспрямована на результат стратегія цифрової трансформації може стати фундаментальним документом для того, щоб нова Україна стала прикладом прогресу на світовій арені. У рамках цього неоднозначного порядку денного Україна стане повноправним членом Європейського Союзу та НАТО.

У світлі викладеного, актуальним є дослідження досвіду Європейського Союзу як одного з лідерів у розвитку цифрової економіки, а також комплексного аналізу того, які інструменти політики вже використані в Україні у зазначеному напрямку, якою має стати економіка України після війни та які механізми можуть бути використані для досягнення цих цілей.

1. Правове регулювання та зовнішня політика Європейського Союзу у сфері цифровізації

Найбільш розвинена фаза інтеграції у сфері цифровізації економіки, а також суспільства є характерною для ЄС. За останнє десятиліття цим міждержавним об'єднанням накопичено багатий досвід цифровізації, який може бути корисним як для його держав-членів загалом, так і для України зокрема.

Цифрова трансформація економіки сьогодні охоплює всі держави ЄС, і включає не лише впровадження нових технологій, а й правил та норм, що регулюють відносини між економічними агентами, процеси інституціоналізації – закріплення у відносинах певних правил із зростаючою частотою їх використання.

Інструментами цифровізації як напряму інтеграційних процесів у ЄС є акти наднаціонального права (директиви та регламенти), програми, а також документи стратегічного характеру, які походять від Європейської комісії. Сюди також необхідно віднести різноманітні ініціативи в рамках транскордонного державно-приватного партнерства, що демонструє мультистейкхолдерський підхід до цифровізації.

Фундаментальні стратегічні засади задають напрями руху з цифровізації, припускаючи реалізацію організаційних заходів та законодавчих ініціатив. Звертає на себе увагу і те, що в ЄС заходи та ініціативи правового та організаційного характеру, що виробляються, мають свого роду планомірний характер, що вкладається в уявлення про Цифровий порядок денний – свого роду метапрограми, що виходить зі стратегії майбутньої Європи. Цей порядок денний своєю чергою знає еволюцію, у результаті якої відбувається процес розвитку політико-правового механізму забезпечення цифровізації.

Механізми впровадження концепцій та цифрових інновацій та їх регулювання в ЄС повноцінно запрацювали з 2000-х років та були спрямовані на електронну комерцію, регулювання фінансового ринку, захист кіберпростору. Рухаючись відповідно часу, нормативна база для цифрової економіки в Європейському Союзі постійно розвивається, що відображає швидкі темпи технологічних змін і необхідність збалансувати конкуруючі інтереси, такі як інновації, захист споживачів і конкуренція. Становлення потужної цифрової економіки сприяє реалізації місії процвітання європейського суспільства, що підтверджує Стратегія єдиного цифрового ринку ЄС орієнтована на створення гармонізованого європейського ринку та підтримку цифрового бізнесу. У ЄС реалізується цілий пакет масштабних державних програм у сфері передових технологій у промисловості та інших секторах економіки, які розраховані на запуск нової технологічної революції «Індустрія 4.0» та зміцнення конкурентних позицій на глобальних ринках.

Розглянемо основні ключові компоненти правового регулювання у сфері цифровізації та цифрової економіки в ЄС за останні роки.

В останнє десятиліття робляться певні зусилля щодо вироблення світових та регіональних цифрових порядків денних, тобто ведеться пошук спільних ефективних рішень та механізмів регулювання процесів цифровізації на міждержавному рівні. При цьому, очевидним лідером у

цьому напрямі є Євросоюз, яким у травні 2010 р. було запущено Стратегію Європа-2020¹ – масштабний план для просування європейської економіки за допомогою реалізації семи ключових ініціатив (розвиток досліджень та інновацій, розвиток мобільності молоді, цифровий порядок денний для Європи, що включає формування Єдиного цифрового ринку тощо). До інструментів їх реалізації віднесено – фінансові важелі та правові і політичні засоби. У тому ж 2010 р. було опубліковано «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital Agenda for Europe)², яка передбачала вироблення спільних підходів та пріоритетів країн-членів ЄС щодо подальшого розвитку цифрових секторів європейської економіки та заходів щодо стимулювання цифрових інновацій.

Додатковою конкретизацією Стратегії-2020 став план Юнкера (the Juncker Plan)³ – великий інвестиційний план 2014 р., націлений на забезпечення соціально-економічного розвитку ЄС, включаючи стимулювання інновацій та цифровізації.

6 травня 2015 р. було заявлено цілісну стратегію Єдиного цифрового ринку (digital single market)⁴, що представляє собою програму забезпечення свободи руху товарів та послуг на внутрішньому цифровому ринку, що має посилити конкурентоспроможність ЄС в умовах розвитку Інтернету та цифрових технологій. Водночас, вона передбачала вихід на нові рубежі міждержавної інтеграції в рамках ЄС. Ця стратегія базується на трьох компонентах: покращення доступу до цифрових послуг; створення єдиного правового поля використання цифрових технологій; максимізація можливостей цифрового ринку для економіки та суспільства.

19 квітня 2016 р. Європейською Комісією також було запущено Ініціативу з цифровізації європейської промисловості (Digitalsing le market – digitising European industry), у якій було сформульовано

¹ Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010) 2020 final. *European Commission*. 03.03.2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.

² A Digital Agenda for Europe. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and Social Committee and the Committee of the regions. *European Commission*. Brussels, 2010. COM(2010)245 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>.

³ Investment Plan for Europe: The Juncker Plan's impact in the real economy. *European Commission*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/eueconomyexplained/graphs-economic-topics/investment-plan-europe-juncker-plans-impact-real-economy_en.

⁴ A Digital Single Market Strategy for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2015)192 final. Brussels, 06.05.2015. URL: http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf.

широкий набір нових інструментів та механізмів підтримки подальшої цифровізації європейської промисловості та сектору послуг⁵. Мета першої в ЄС галузевої ініціативи – забезпечення готовності цифрових секторів економіки до конкуренції з боку країн, що швидко розвиваються.

Прийнявши у 2016 році Загальний регламент захисту даних (GDPR)⁶, ЄС створив міцну основу для цифрової довіри. Загальний регламент захисту даних (GDPR) є найсуворішим законом про цифрову конфіденційність і безпеку в світі. Незважаючи на те, що він був розроблений і прийнятий Європейським Союзом, він накладає зобов'язання на організації будь-де, доки вони націлені або збирають дані, пов'язані з людьми в ЄС. GDPR набув чинності в 2016 році після прийняття Європейським парламентом, і станом на 25 травня 2018 року всі організації повинні відповідати його вимогам.

З метою підвищення довіри та безпеки у процесі надання цифрових послуг та роботи з персональними даними 4 травня 2016 року було прийнято Загальний Регламент про захист персональних даних. Європейська рада із захисту даних (EDPB) розпочала свою роботу після впровадження Загального регламенту захисту даних 2016/679 (GDPR), з 25 травня 2018 року. EDPB було створено як незалежну європейську організацію, основним завданням якої є сприяння послідовній імплементації GDPR та Директиви 2016/680 щодо правоохоронної діяльності в ЄС та заохочення співпраці між національними наглядовими органами. Регламент був виправлений згідно до вимог GDPR у 2018 році. Він стосується усіх видів обробки персональних даних, що відбуваються в ЄС, а його метою є забезпечення високого рівня захисту персональних даних у всьому ЄС, підвищення правової визначеності як для осіб, так і для організацій, що обробляють дані, і надання вищого рівня захисту для окремих осіб. GDPR та EDPD замінили Директиву 95/46/ЄС для приватного та більшої частини державного сектору. Регламент 2018/1725⁷, який набув чинності 11

⁵ Digitising European Industry. *European Commission*. 2016. COM(2016) 180 final. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/digitising-european-industry>.

⁶ European Commission (EC) (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons With Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016R0679-20160504&qid=1532348683434>.

⁷ Regulation (EU) 2018/1725 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by the Union institutions, bodies, offices and agencies and on the free movement of such data, and repealing Regulation (EC) № 45/2001 and Decision № 1247/2002/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1725>.

грудня 2018 року, встановлює правила захисту даних, які застосовуються до установ ЄС.

17 грудня 2016 р. Європейська комісія запропонувала Європейський кодекс електронних комунікацій (European Electronic Communications Code)⁸ – єдине зведення правил для послуг зв'язку, а також план досягнення європейського лідерства у бездротовій технології 5G. На додаток до цього було запропоновано поправки до Директиви про аудіовізуальні медіа послуги (AVMS) з метою, наприклад, забезпечення реалізації норм для формування технологічних розробок, створення рівних умов появи нових аудіовізуальних ЗМІ тощо⁹. Змінена Директива AVMS приносить важливі зміни на ринок аудіовізуальних медіа. Це, зокрема, розширення сфери регулювання на платформи обміну відео, спрощення принципу країни походження, посилення зобов'язань щодо просування європейських творів і більш гнучкі правила щодо телевізійної реклами. Все це було також доповнено заходами в рамках піднапрямку 2.3 «Розвиток нормативної бази з метою сприяння функціонуванню платформ та боротьба з нелегальним контентом в Інтернеті», що передбачає подальшу гармонізацію нормативного регулювання цифрових платформ та вжиття заходів щодо боротьби з обігом нелегального контенту. ЕЕСС оновлює регуляторний ландшафт для електронних комунікаційних послуг. Він замінює чотири основні директиви ЄС, які становили попередню правову базу для телекомунікацій, єдиним консолідованим текстом. Директива Європейського Парламенту та Ради № 2018/1972 про створення ЕЕСС повинна була бути імплементована державами-членами ЄС до 21 грудня 2020 року.

17 квітня 2019 року була прийнята Директива (ЄС) 2019/790 Європейського парламенту та Ради від про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку (DSM) та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС¹⁰. Зазначена Директива адаптує систему авторського права до цифрового середовища, що розвивається. Найважливіші зміни включають нове право видавців преси (стаття 15) і нові правила, що регулюють відповідальність онлайн-платформ для

⁸ Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code (Recast). OJ L 321, 17.12.2018, pp. 36-214.

⁹ Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj>.

¹⁰ Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

обміну контентом за вміст, який порушує авторські права, завантажений їхніми користувачами (стаття 17). Кінцевий термін імплементації Директиви (ЄС) 2019/790 – 7 червня 2021 року. Остання версія законопроекту про внесення змін до Закону про авторське право та суміжні права, який імплементує Директиву 2019/790, датуються 17 листопада 2022 року. Наступна поправка має бути внесена у першій половині 2023 року.

Незважаючи на те, що кінцеві терміни імплементації всіх трьох директив уже минули (Директива AVMS – 19 вересня 2020 р.; ЕЕСС – 21 грудня 2020 р.; Директива DSM – 7 червня 2021 р.), багато країн все ще перебувають у процесі транспонування їх у національні правові системи¹¹.

Були прийняті й інші ініціативи, що сприяють розвитку економіки даних, у кількох областях було прийнято галузеве законодавство про доступ до даних для вирішення виявлених проблем ринку, зокрема для таких галузей, як автомобільна промисловість, платіжні послуги, інформація інтелектуальних лічильників, дані електричних мереж або інтелектуальних транспортних систем.

У сфері кібербезпеки постулюється мета збільшення стійкості критично значущої інфраструктури та загального захисту від небажаних втручань. Для цього посилюються заходи спільного реагування, знижуються регуляторні бар'єри для національних відомств та їх координації, вибудовуються відносини з партнерами та союзниками¹². Для забезпечення кібербезпеки ЄС використовує регуляторні, економічні та інституційні механізми. Основний інструмент цієї політики має регуляторну та інституційну природу. Його функціонування визначає Регламент (ЄС) 2019/881 про Агентство з кібербезпеки Європейського союзу (ENISA) та про сертифікацію кібербезпеки в галузі інформаційних та комунікаційних технологій (Cybersecurity Act)¹³.

¹¹ Laskowski K. Status of implementation of AVMS Directive, EEC Directive and the Copyright Directive in the EU. *Dentons*. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/april/7/status-of-implementation-of-avms-directive-eecc-and-the-copyright-directive-in-the-eu>.

¹² European Commission (EC) (2020c). Joint Communication to the European Parliament and the Council: The EU's Cybersecurity Strategy for the Digital Decade. JOIN (2020) 18 final. Brussels, 16 December. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0018&from=EN>.

¹³ Regulation 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity) and on information and communications technology cybersecurity certification and repealing Regulation № 526/2013 (Cybersecurity Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32019R0881>.

У 2020 р. ЄК висунула нову Стратегію кібербезпеки ЄС (Директива NIS2)¹⁴, яка охоплює безпеку основних служб, таких як лікарні, енергосистеми та залізниці, а також враховує постійно зростаючу кількість підключених до Інтернету об'єктів. У документі викладено плани роботи з партнерами по всьому світу для забезпечення міжнародної безпеки та стабільності у кіберпросторі; описується, як спільний кіберпідрозділ може забезпечити найбільш ефективну відповідь на кіберзагрози, використовуючи колективні ресурси та досвід.

Директива (ЄС) 2022/2555 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про заходи щодо високого загального рівня кібербезпеки в Союзі (Директива NIS 2)¹⁵, внесла зміни до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972, та скасувала Директиву (ЄС) 2016/1148. У NIS 2 існуючі категорії операторів основних послуг, постачальників цифрових послуг і державних установ було замінено категоріями істотних і важливих організацій. Важливо, що перелік галузей, які регулюються Директивою, буде довшим, ніж передбачений законом на даний момент.

Основними зобов'язаннями істотних і важливих суб'єктів буде впровадження заходів з управління ризиками в кібербезпеці та повідомлення про серйозні інциденти¹⁶. Директива має бути транспонована до національного законодавства до 17 жовтня 2024 року, а країни-члени ЄС мають застосовувати її з 18 жовтня 2024 року.

У вересні 2019 р. було ухвалено регламент Європейської комісії (№ 2019/1978)¹⁷, що встановлює єдині обов'язкові електронні форми документів у сфері державних закупівель. Починаючи з вересня 2023 р., усі учасники закупівельного процесу будуть зобов'язані застосовувати електронні форми, зазначені в цьому правовому акті. У ЄС вводяться

¹⁴ The EU's Cybersecurity Strategy in the Digital Decade. *European Commission*. 16.12.2020. URL: <https://digitalstrategy.ec.europa.eu/en/library/eus-cybersecurity-strategy-digital-decade>.

¹⁵ Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) № 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj>.

¹⁶ Truple Konarski Podrecki & Partners. New technologies law – the most important legislative developments in 2023 in EU and Poland. *Lexology.com*. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2231a86f-1ec7-42f0-97c4-6cad152bf428>.

¹⁷ Commission Implementing Regulation (EU) 2019/1780 of 23 September 2019 establishing standard forms for the publication of notices in the field of public procurement and repealing Implementing Regulation (EU) 2015/1986 (eForms). *Official Journal*. 2019. L 272. P. 7–73.

єдині електронні форми (eForms) щодо планування закупівельної діяльності для замовників, конкурентних процедур, закупівель єдиного постачальника, порядку оголошення переможця, а також внесення змін до документації про закупівлю або вже укладений контракт. Важливо наголосити, що зазначені правила знайшли відображення у регламенті, тобто у правовому акті, завдяки якому в ЄС досягаються цілі уніфікації права, оскільки регламенти не лише обов'язкові для всіх держав-членів ЄС, а й мають пряму дію.

24 вересня 2020 р. Європейська комісія виступила з пропозицією Проекту «Регламент ринку криптоактивів» (MiCA)¹⁸, з метою стати новатором у своїй місії очолити сферу міжнародного регулювання криптовалют. Регламент MiCA – це запропонована нормативно-правова база, яка планує гармонізувати криптоактиви та пов'язану з ними діяльність в ЄС. Основною метою Регламенту MiCA є забезпечення ясності та правової визначеності для учасників ринку, що працюють у секторі криптоактивів, а також надійного захисту споживачів і фінансову стабільність¹⁹.

5 жовтня 2022 року Європейська Рада і Європейський Парламент підтвердили свою згоду щодо MiCA, який широко вважається першим загальним регуляторним пакетом для криптоактивів у світі. На додаток до пропозиції MiCA, пакет містить стратегію цифрових фінансів: Закон про цифрову операційну стійкість (DORA)²⁰, який встановлює єдині вимоги до безпеки мережевих та інформаційних систем компаній і організацій, що працюють у фінансовому секторі, а також критично важливих третіх осіб, які надають їм послуги, пов'язані з інформацією та комунікаціями (ІКТ), наприклад, хмарні платформи або служби аналізу даних (набула чинності 16 січня 2023 року); пропозицію щодо пілотного режиму технології розподіленої книги (DLT) для оптового використання²¹. Цей пакет усуває прогалину в існуючому законодавстві

¹⁸ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Cryptoassets, and amending Directive (EU) 2019/1937, COM/2020/593 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593>.

¹⁹ Atak Y., Harlick K. Crypto industry is bracing for major regulatory transformation in the EU and the UK. Osborne Clarke. 14th Mar 2023. URL: <https://www.osborneclarke.com/insights/crypto-industry-bracing-major-regulatory-transformation-eu-and-uk>.

²⁰ Regulation (EU) 2022/2554 on digital operational resilience for the financial sector and amending Regulations (EC) № 1060/2009, (EU) № 648/2012, (EU) № 600/2014, (EU) № 909/2014 and (EU) 2016/1011. 14 December 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2554>.

²¹ Regulation (EU) 2022/858 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology,

ЄС, гарантуючи, що поточна правова база не створює перешкод для використання нових цифрових фінансових інструментів і, в той же час, гарантує, що такі нові технології та продукти підпадають під сферу фінансового регулювання та механізми управління операційним ризиком фірм, що працюють в ЄС. Таким чином, пакет спрямований на підтримку інновацій та впровадження нових фінансових технологій, одночасно забезпечуючи належний рівень захисту споживачів та інвесторів. Остаточне голосування щодо регламенту МіСА наразі заплановане на квітень 2023 року.

У 2021 р. прийнято один із стратегічних документів ЄС у галузі цифровізації – «Цифровий компас 2030: європейський шлях для цифрового десятиліття»²², в якому представлені основні цілі, принципи та підходи до цифрової трансформації ЄС до 2030 р. У ньому було окреслено такі напрями розвитку цифрового ринку ЄС: цифрові навички населення та висококваліфіковані фахівці у сфері цифрових технологій; безпечна та стійка цифрова інфраструктура; цифрова трансформація бізнесу; цифровізація державного сектора.

Незмінними завданнями Європейського Союзу є створення сталої економіки замкнутого циклу з відсутністю негативного впливу на навколишнє середовище, що неможливе без подальшої цифрової трансформації регіону²³. Ці два завдання тісно переплітаються у рамках сталого розвитку ЄС та для успішного досягнення цих цілей до 2030 року²⁴. Також новітні цифрові технології повинні сприяти вирішенню проблеми несприятливих змін клімату і забезпечити перехід до «зеленої» економіки. Крім середньострокових цілей, поставлених до 2030 року, в Європейському союзі взято довгостроковий курс розвитку регіону на період до 2050 року. Ставлячи за мету реалізацію цифрової та «зеленої» трансформації, до цього часу планується досягти досить амбіційних цілей. Так, наприклад, до 2050 року встановлене завдання

and amending Regulations (EU) № 600/2014 and (EU) No 909/2014 and Directive 2014/65/EU. 30 May 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/858/oj>

²² 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. *European Commission*. 9 March 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:12e835e2-81af-11eb9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

²³ Europe's Digital Decade: Commission sets the course towards a digitally empowered Europe by 2030. *European Commission*. 9 March 2021. URL: https://www.ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_983.

²⁴ Sustainable development in the European Union – 2022 edition. *Eurostat*. 23.05.2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242025/KS-09-22-019-EN-N.pdf/a2be16e4-b925-f109-563c-f94ae09f5436?t=1667397761499>.

створення регіону ЄС як першого кліматично нейтрального регіону світу, тобто з нульовими викидами парникових газів, а також забезпечення збільшення зростання економіки не за рахунок природних ресурсів. Виконання такого завдання можливе за рахунок створення та застосування низьковуглецевих технологій у різних галузях економіки та постачання низьковуглецевої електроенергії за адекватними цінами²⁵. Невід’ємною частиною «зеленої» трансформації є створення відновлюваної економіки замкнутого циклу у всіх секторах промисловості, що, як планується, дозволить створити безліч додаткових робочих місць у Євросоюзі до 2030 року, більшість із яких надаються підприємствами малого та середнього бізнесу.

У рамках «Європейської стратегії щодо даних»²⁶ Європейською комісією окреслено п’ятирічний план ЄС щодо формування економіки даних. У рамках цієї стратегії було запропоновано ряд нових законодавчих заходів, які ми розглянемо далі:

– Закон ЄС про управління даними (Data Governance Act) – набув чинності 23 червня 2022 року;

– Закон ЄС про цифрові послуги (Digital Services Act) – набуває чинності 16 листопада 2022 року;

– Закон ЄС про цифрові ринки (Digital Markets Act) – набув чинності 1 листопада 2022 року;

– Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence (AI) Act) – все ще у формі пропозиції.

У 2020 р. Європейська комісія запропонувала нове Положення про європейське управління даними (Data Governance Act)²⁷. Закон про дані – це спроба розкрити невикористаний потенціал обміну даними «бізнес для бізнесу» (B2B) і «бізнес для уряду» (B2G) і має на меті принести численні переваги для громадян. Ці переваги включають покращену персоналізовану медицину, нові мобільні рішення та внески до Європейської зеленої угоди. Він стосується суб’єктів державного сектору та створює правову базу, що сприяє створенню нової бізнес-

²⁵ The European Green Deal. *European Commission*. 11 December 2019. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

²⁶ A European strategy for data: Communication from the commission to the European Parliament, THE Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. COM/2020/66 final. *European Commission*. Brussels, 19.2.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>.

²⁷ Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Data Governance Act). *Official Journal of the European Union*. 03.06.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/868/oj>.

моделі для обміну даними, будучи регламентованими послугами посередництва в даних між приватними особами. Закон створює систему надійних посередників, які повинні діяти нейтрально. Встановлено принципи добровільного обміну даними окремими особами або підприємствами в загальних інтересах, що називається альтруїстичним підходом до даних. Вказаний закон набув чинності 23 червня 2022 року та почне застосовуватись із 24 вересня 2023 р.

У 2022 році ЄС прийняла два нові законодавчі акти – Закон про цифрові послуги (DSA) і Закон про цифрові ринки (DMA), які суттєво вплинуть на розвиток великих технологій. Вони мають дві мети: створити безпечніший цифровий простір, що забезпечує основні права всіх користувачів цифрових послуг; створити рівні умови для стимулювання інновацій, зростання та конкурентоспроможності як на європейському єдиному ринку, так і на глобальному рівні.

Регламент (ЄС) 2022/2065 Європейського Парламенту та Ради від 19 жовтня 2022 року про єдиний ринок цифрових послуг (Digital Market Act) та внесення змін до Директиви 2000/31/ЄС (Digital Services Act)²⁸ був прийнятий 19.10.2022. Регламент був опублікований в Офіційному журналі ЄС 27.10.2022 і набрав чинності 16.11.2022 року, однак більшість положень регламенту застосовуватимуться з 17.02.2024.

21 квітня 2021 року Європейська комісія опублікувала довгоочікуваний проєкт Закону про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act)²⁹, результат багаторічних консультацій і ключовий елемент Стратегії ЄС щодо штучного інтелекту, ухваленої в 2018 році. Закон про штучний інтелект є знаковим законом ЄС, який після набуття чинності імпортує технологічно нейтральне визначення систем штучного інтелекту в законодавство ЄС, яке є ширшим за обсягом, ніж більшість визначень штучного інтелекту. Рада Європи прийняла Акт 6 грудня 2022 року та розпочне переговори з Європейським парламентом, коли останній затвердить свою власну позицію з метою досягнення згоди щодо запропонованого регламенту. Цілком імовірно, що дворічний період імплементації розпочнеться у 2023 році.

28 вересня 2022 року було опубліковано пропозицію щодо Директиви щодо відповідальності за штучний інтелект, яка зараз

²⁸ Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *Official Journal of the European Union*. 27.10.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>.

²⁹ Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts. COM(2021) 206 final. *European Commission*. Brussels, 21.4.2021. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/the-act/>.

проходить законодавчий процес щодо адаптації норм позадоговірної цивільної відповідальності до штучного інтелекту (AI Liability Directive)³⁰.

У ЄС тривалий час обговорювався і 14 вересня 2022 р. був прийнятий, а 12 жовтня 2022 р. опублікований Регламент (ЄС) 2022/1925 Європейського парламенту та Ради «Про конкурентні та справедливі ринки в цифровому секторі та внесення змін до Директив (ЄС) 2019/1937 та (ЄС) 2020/1828»³¹. Метою регламенту є «сприяння належному функціонуванню внутрішнього ринку шляхом встановлення правил, що забезпечують конкуренцію та справедливість для ринків у цифровому секторі загалом, а також для бізнес-користувачів та кінцевих користувачів основних послуг платформи» []³².

Щодо зовнішньополітичної стратегії ЄС, то її важливою частиною є співпраця та ініціативи в рамках ООН, ОЕСР, Міжнародної організації зі стандартизації, Групи двадцяти, Групи семи та інших інститутів. У них ЄС просуває свої інтереси та стандарти, спираючись на міцні зв'язки з ключовими партнерами та проактивну позицію з усіх питань.

Велику роль у зовнішній політиці ЄС та досягненні цілей розвитку цифрової економіки також відіграє політика добросусідства, яка є ефективним інструментом просування його інтересів. Digital4Development (програма політики добросусідства у сфері сприяння розвитку через цифровізацію) дозволяє поширювати регуляторний простір ЄС, норми та цінності на найближчих сусідів, тим самим закріплюючи лідерство у регіоні. Дванадцять держав-членів ЄС (Німеччина, Бельгія, Франція, Естонія, Люксембург, Іспанія, Португалія, Швеція, Нідерланди, Литва, Словенія та Фінляндія) приєдналися до Хабу через лист про наміри. D4D Hub прагне бути відкритою та інклюзивною платформою в масштабі³³. Ще одним прикладом механізму політики добросусідства є програма EU4Digital. Вона спрямована на «поширення переваг єдиного цифрового ринку ЄС на

³⁰ Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive). COM(2022) 496 final. *European Commission*. Brussels, 28.9.2022. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-09/1_1_197605_prop_dir_ai_en.pdf.

³¹ Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). *Official Journal of the European Union*. 12.10.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925>.

³² Morrison & Foerster LLP. The EU Digital Services Act – Europe's New Regime for Content Moderation. *Lexology.com*. October 4 2022. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=297caa4e-686c-452c-a527-c56fb3fba7ee>.

³³ D4D Hub. URL: <https://d4dhub.eu/>.

східні країни – сусіди ЄС (Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова та Україна), надання їм підтримки у зниженні тарифів на роумінг, розвиток високошвидкісного широкосмугового доступу для стимулювання економіки та розширення електронних послуг, гармонізацію цифрових структур у суспільстві в різних галузях: логістика для охорони здоров'я, створення кібербезпеки, розвиток навичок та створення нових робочих місць у цифровій індустрії»³⁴.

Отже, аналіз загальної концепції розвитку цифрових відносин у Європейському Союзі дозволяє зробити висновок про її спрямованість на створення необхідних умов використання інноваційних цифрових технологій та формування сприятливого економічного клімату. Таким чином, ЄС йде шляхом м'якого регулювання та саморегулювання.

Загалом нормативно-правова база для цифровізації та цифрової економіки в ЄС розроблена таким чином, щоб збалансувати інтереси споживачів, бізнесу та регуляторів у технологічному ландшафті, що швидко змінюється. Встановлюючи чіткі правила та стандарти, ЄС прагне інноваціям, конкуренції та захисту споживачів у цифровій економіці.

Надання офіційної допомоги розвитку та загальна політика сприяння розвитку дозволяють ЄС розповсюджувати свої стандарти за межі союзу, особливо в країнах, що розвиваються. ЄС прагне надати своїм партнерам та світу в цілому різні формати взаємодії з питань цифровізації, які, з одного боку, створюватимуть умови для глобальної співпраці, а з іншого – відображатимуть європейські цінності. Глобальна стратегія цифрового співробітництва покликана структурувати взаємодію з питань цифровізації, встановити її пріоритетні цілі, напрями та принципи. Стратегія стандартизації дозволить запровадити взаємосумісні технології, що дотримуються європейських правил, та просувати європейський підхід та інтереси на світовій арені.

Загалом ЄС залучає весь інструментарій зовнішньої політики для просування інтересів у сфері регулювання цифровізації та цифрової економіки, прагнучи однозначного регіонального лідерства та гармонізації регуляторного середовища всіх сусідів з нормативним простором ЄС, зміцнення позиції у глобальному порядку через розвинену дипломатичну мережу та активну участь у різних міжнародних інститутах.

³⁴ ENP-East. *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/european-neighbourhood-policy/enp-east>.

2. Огляд основних реформ у 2014–2021 роках: євроінтеграційний курс цифровізації України

Інструменти зовнішньої політики та дипломатії забезпечують просування норм, стандартів та цінностей ЄС за його межі, гармонізацію регуляторного середовища сусідів та інших країн за прикладом ЄС. Євросоюз тяжіє до ліберального шляху входження до регіону, його політика надає перевагу інструментам «м'якого» проникнення: програми розвитку, підтримки і навіть допомоги, метою яких є системні реформи та модернізація, в нашому випадку, і України. Європейська інтеграція передбачає розвиток цифрових технологій та підвищення рівня цифрової грамотності населення. У рамках європейської інтеграції Україна має забезпечувати виконання вимог та стандартів Європейського союзу у сфері цифровізації, електронного урядування та цифрової економіки, що є вкрай актуальним напрямком останніх років та одним з пріоритетів у розвитку країни.

Україна йшла своїм шляхом до ЄС багато років, підписавши першу угоду про співпрацю у 1994 році. Найважливішу правову базу для поглиблення політичних зв'язків та економічної інтеграції між ЄС та Україною було укладено ще у 2014 році – Угоду про асоціацію між Україною та ЄС³⁵, невід'ємною частиною якої є поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. У 2017 році Угода про асоціацію повністю набула чинності. Угода про асоціацію відображає Копенгагенські критерії та сприяла європейській інтеграції України шляхом проведення реформ та наближення законодавства країни до *acquis* ЄС.

Для боротьби з корупцією Україна прийняла закони та створила нові установи, такі як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)³⁶, Вищий антикорупційний суд України (ВАКС)³⁷, Спеціалізована

³⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

³⁶ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 року № 1698-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

³⁷ Про Вищий антикорупційний суд України: Закон України від 07.06.2018 року № 2447-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

антикорупційна прокуратура Офісу Генерального прокурора (САП)³⁸, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)³⁹.

Судова реформа для зміцнення довіри до українських судів ще триває. Після прозорого перевідбору всіх суддів Верховного Суду Україна зараз перебуває в процесі реформування Вищої ради юстиції (ВРЮ) та відновлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС). Для цього у 2021 році було створено Раду з етики за участю міжнародних експертів (суддів у відставці зі США та Великої Британії, а також колишнього генпрокурора Естонії)⁴⁰. Очікується, що ця Рада допоможе визначити, чи відповідають кандидати та чинні члени ВРЮ критеріям професійної етики та добросовісності.

Україна ухвалила закон «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»⁴¹, так званий закон про деолігархізацію, що проводить реформу державного управління та продовжує впровадження цифровізації.

Українська економіка також не ігнорує загальносвітовий тренд – цифровізацію економічної діяльності, що підтверджується, з одного боку, останніми ініціативами українського керівництва, з іншого – реальними змінами, які вже відбулися у вітчизняній економіці у вантажо– та пасажироперевезеннях, оптовій та роздрібній торгівлі, в освіті та охороні здоров'я, індустрії розваг, на ринках праці та капіталу. Наявність в Україні позитивного досвіду використання ЦТ підтверджують інститути економіки, що активно розвиваються: електронна торгівля, інтернет-банкінг, система одного вікна, реалізовані концепції електронного уряду та електронної поліклініки.

Завдання побудови цифрової економіки в Україні також було поставлене на державному рівні. Так, у 2018 уряд України ухвалив Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на

³⁸ Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 05.03.2020 № 125. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

³⁹ Про затвердження Положення про апарат Національного агентства з питань запобігання корупції: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 05.02.2020 № 30/20. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030884-20#Text>.

⁴⁰ Етична рада. Судова влада України. URL: <https://ec.court.gov.ua/ec/>.

⁴¹ Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 року № 1780-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>.

2018–2020 рр.⁴², що можна вважати початковим етапом широкомасштабного впровадження цього напрямку у всі сфери соціально-економічного розвитку, в якому визначено цілі, завдання та механізми розвитку цифрової економіки в країні. Концепція спрямована на створення сприятливих умов для розвитку цифрових технологій, збільшення конкурентоспроможності економіки, створення нових робочих місць та підвищення рівня життя громадян. В Україні було створено цифрову інфраструктуру, проведено реформи у сфері інформаційних технологій, розроблено національні стратегії в галузі кібербезпеки та розвитку електронної торгівлі, та інші заходи щодо розвитку цифрової економіки.

У серпні 2019 року в Україні створено Міністерство цифрової трансформації, яке відповідає за розробку та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, впровадження електронних сервісів, електронних довірчих послуг, е-уряду, а також покращення цифрових навичок населення України⁴³.

Впровадження цифрової економіки на рівні регіонів також є одним із пріоритетних завдань у розвитку України. Для цього проводяться різноманітні заходи, спрямовані на створення сприятливої інфраструктури, розвиток цифрових технологій та залучення інвестицій.

5 серпня 2020 року була затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки⁴⁴, яка передбачає фінансування проєктів із впровадження цифрових технологій у регіонах. Ця програма орієнтована на регіональний рівень і спрямована на створення цифрової інфраструктури, покращення якості освіти та медичних послуг, розвиток електронної торгівлі, а також розвиток цифрових навичок у населення. Також регіональна влада активно працює над створенням своїх цифрових програм та ініціатив, спрямованих на покращення якості життя громадян та підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.

⁴² Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

⁴³ Міністерство та комітет цифрової трансформації. Цілі до 2024 року. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>.

⁴⁴ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від від 5 серпня 2020 р. № 695. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

В останні роки в Україні було створено низку заходів для розвитку цифрової економіки, таких як, наприклад:

1) програма «Дія» – державна програма, розроблена Міністерством цифрової трансформації України та започаткована у 2020 році з метою державної діяльності у сфері електронного урядування та реформи державного адміністрування⁴⁵. Основним завданням програми є створення умов для поліпшення взаємодії між громадянами та державними органами влади, забезпечення максимального доступу до публічної інформації та послуг державного сектору, а також прискорення реформ у сфері державного управління та економічному секторі;

2) програма «Дія» City. Через триваючий військовий конфлікт ІТ-індустрія стала однією з рушійних сил української економіки. Незважаючи на поточні обставини та їх негативний вплив на робочу силу, ІТ-індустрія продовжила своє зростання у 2022 році. Програма «Дія» City спрямована на розвиток цифрової економіки, впровадження сучасних технологій та забезпечення якості та доступності електронних послуг містянам. Вона є важливою складовою процесу цифрової трансформації України та сприяє розвитку місцевих громад та підвищенню якості їх життя.

Щоб стимулювати розвиток ІТ-індустрії, уряд на початку 2022 року запровадив спеціальний правовий режим «Дія Сіті». Цей режим дозволяє ІТ-компаніям обирати певні податкові преференції, пом'якшене трудове законодавство та договірні положення. Станом на вересень 2022 року до режиму «Дія Сіті» залучено вже близько 350 компаній⁴⁶. Очікується, що підхід українського уряду до регулювання ІТ-галузі ще більше зміцнить репутацію України як привабливого технологічного центру;

3) створення інноваційних хабів, технопарків та інкубаторів. Цифрові інноваційні хаби – це спільноти, що об'єднують підприємців, розробників, експертів та інших учасників екосистеми інновацій з метою сприяння розвитку цифрових технологій та впровадження цифрових інновацій. Найбільш відомими з них є:

– UNIT.City – найбільший технологічний парк в Україні, який пропонує спільний простір для розробки інноваційних продуктів, роботи над проектами, взаємодії з інвесторами та менторами;

– LvivTech.City – інноваційний кампус, де працюють ІТ-компанії, стартапи та освітні інституції. Він є співтовариством, яке об'єднує

⁴⁵ Дія. Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/>.

⁴⁶ Dmukhovskyy B. Ukraine legal developments series: The «Diia City» regime – incentivising the growing tech sector. *Freshfields Bruckhaus Deringer LLP*. 27 жовтня 2022. URL: <https://riskandcompliance.freshfields.com/post/102hzm/ukraine-legal-developments-series-the-diia-city-regime-incentivising-the-gro>.

компанії, які займаються розробкою програмного забезпечення та інших цифрових рішень;

– Terminal 42 – це інкубатор стартапів, який пропонує послуги для підтримки молодих підприємців. Він надає доступ до менторів, інвесторів та спільноти підприємців;

– iHUB – це простір для співпраці та інновацій, який дозволяє підприємцям та стартапам працювати над своїми проєктами та знаходити партнерів для співпраці;

– Центр інноваційних рішень «Порто-Франко» – цифровий хаб, що базується в місті Одеса. Він надає підприємцям можливості для співпраці з місцевими університетами та науковими установами, що дозволяє створювати інноваційні технології.

Наведений у розділі перелік подій, які сприяли євроінтеграційному курсу розвитку цифрової економіки України та її безпосередній інтеграції у Європейський Союз, звичайно, не вичерпний.

Починаючи з 2019 року, Україна не лише підтвердила свою силу як відкрите, продемократичне суспільство, але й зазнала тектонічних змін у своїх інституціях, економіці та суспільстві. Вперше за багато років в Україні намітилася чітка тенденція до зниження корупції. Громадськість досягла консенсусу в тому, що майбутнє України – за Європейським Союзом і приєднання до Союзу є стратегічною метою України.

3. Цифровізація України у воєнний період та її подальша трансформація у період відновлення: сучасний стан та перспективи

Повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року та триває і зараз, вже призвело до масових втрат людей, мільйонів зруйнованих сімей і будинків, а також величезних економічних збитків України.

Станом на вересень 2022 року Київська школа економіки оцінює шкоду, завдану інфраструктурі, у 127 мільярдів доларів США, причому більшість з них припадає на житло (понад 136 000 будинків пошкоджені, зруйновані або окуповані). Збиток, завданий промисловості, оцінюється майже в 10 мільярдів доларів США (412 підприємств пошкоджено або знищено), але непрямий збиток (втрачені доходи) значно вищий – 30 мільярдів доларів⁴⁷. Світовий банк (2022) оцінює вартість реконструкції в 349 мільярдів доларів (станом на 1 липня 2022 року), зазначаючи, що вона зросте, якщо бойові дії триватимуть. За

⁴⁷ Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає понад \$127 млрд – звіт KSE Institute станом на вересень 2022 року. *Kyiv School of Economics*. 21 жовтня 2022. URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/the-total-amount-of-damage-caused-to-ukraine-s-infrastructure-is-more-than-127-billion-kse-institute-s-report-as-of-september-2022/>.

прогнозами, у 2022 році ВВП України впаде на 35%. Рівень безробіття становить понад 30%⁴⁸.

Війна дуже нерівномірно торкнулася секторів і географічних територій. Економіка Східної України значною мірою зруйнована (деякі з найбільших металургійних заводів були в Маріуполі), тоді як Західна Україна постраждала легше. Існує також велика диференціація між секторами виробництва. Наприклад, російські ракети знищили всі великі нафтопереробні заводи, але IT-сектор залишається сильним (кількість вакансій там подібна до довоєнного рівня). Цей неоднорідний вплив війни посилює диспропорції на економічному ринку, які існували до війни.

Відновлення України має бути трансформацією, а не відбудовою країни до її довоєнного стану. Ця глибока модернізація має не лише оновити бізнес-технології та інфраструктуру, а й інституції, отже цей процес торкнеться майже всіх елементів економіки та суспільства. Реконструкція України пропонує унікальні можливості для прискорення переходу від пострадянської спадщини до сучасної демократії. Приведення українського законодавства у відповідність із законодавством Європейського Союзу збільшить прозорість і зменшить корупцію. Кінцевою метою трансформації України є повноправне членство в ЄС і НАТО.

23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус країни-кандидата. Це рішення базується на висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі⁴⁹. Остання оцінила політичний та економічний стан України, а також її здатність виконувати зобов'язання щодо членства. Відповідно до Висновку Комісії, Україна значно просунулася в досягненні стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини, продовжила свої високі макроекономічні показники та демонструє гідну уваги стійкість, при цьому макроекономічна та фінансова стабільність залишається забезпеченою навіть після Вторгнення РФ в лютому 2022 року.

Тим не менш, рішення про надання статусу країни-кандидата містить застереження, і подальші кроки значною мірою залежатимуть від

⁴⁸ Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. *Світовий Банк, Уряд України, Європейська Комісія*. 22 серпня, 2022. С. 11. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf>.

⁴⁹ Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: Communication from the commission to the European Parliament, the European council and the council. COM(2022) 407 final. *European Commission*. Brussels, 17.6.2022. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf>.

здатності України відповідати Копенгагенським і Мадридським критеріям. Для цього Комісія визначила сім умов, які має виконати Україна⁵⁰:

- реформа КСУ: ухвалити та впровадити законодавство щодо процедури відбору суддів;

- судова реформа: завершити перевірку доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції та відбір кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- антикорупційна реформа: посилити боротьбу з корупцією шляхом активного та ефективного розслідування корупційних злочинів – завершити призначення нового керівника САП та призначення нового директора Національного антикорупційного бюро України (НАБУ);

- боротьба з відмиванням коштів: забезпечити відповідність національного законодавства стандартам Міжнародної групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та прийняти стратегічний план щодо необхідної реформи правоохоронних органів;

- впроваджувати закон про боротьбу з олігархами в законодавчо обґрунтований спосіб, враховуючи також висновок Венеціанської комісії;

- аудіовізуальне законодавство: ухвалити закон про ЗМІ, який узгоджує законодавство України з Угодою ЄС про аудіовізуальні медіаполуги та надає повноваження незалежному медіа-регулятору;

- завершити реформу законодавства про нацменшини відповідно до рекомендації Венеціанської комісії.

Висновок ЄС уже посилив запитані процедури впровадження, а з моменту отримання статусу країни-кандидата Україна зробила подальший прогрес у досягненні цілей, поставлених Європейською Комісією. Простежити тенденцію можна за низкою зареєстрованих у парламенті законопроектів та іншими змінами за останній період:

- 4 травня 2022 року – парламент підготував законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану»⁵¹, який посилює покарання за незаконне збагачення державних службовців аж до довічного позбавлення волі з конфіскацією майна та заборонаю обіймати посади;

⁵⁰ Сидоренко С. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда*. 18 червня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/>.

⁵¹ Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану від 04.05.2022 № 7348. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=74188.

– 1 червня 2022 року – НАБУ завершило процедуру відбору до складу Ради громадського контролю при НАБУ⁵²;

– 2 червня 2022 року – виборча комісія САП ініціювала чергове засідання для розгляду питання про призначення нового голови САП, а 19 липня 2022 конкурсна комісія затвердила результати відбору;

– 20 червня 2022 року – було прийнято Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки⁵³;

– у серпні 2022 року Верховна Рада України призначила двох членів ВРП, рекомендованих Радою з питань етики⁵⁴;

– 13 грудня 2022 року було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах»⁵⁵.

Немає сумнівів, що український уряд швидко впровадить необхідні зміни. Крім того, правоохоронні органи активізують роботу з розслідування корупційних злочинів. Комісія ЄС зосередить свої зусилля на тому, щоб дедалі більше створювати умови для європейських конкурентів на українському ринку, відсікаючи олігархічні структури з усіх рівнів українського суспільства.

Незважаючи на військове вторгнення РФ на територію України, протягом 2022 року було розроблено та прийнято низку довгоочікуваних нормативно-правових актів, що сприяють розвитку цифровізації та цифрової економіки в Україні, піднімають її на новий щабель у цифровій трансформації та наближають до вступу у ЄС.

Так, 17 березня 2022 року був нарешті прийнятий Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX⁵⁶, після того, як восени минулого року на нього наклав вето Президент. Закон про віртуальні активи набирає чинності після внесення змін до Податкового кодексу України.

⁵² Результати рейтингового інтернет-голосування за Раду громадського контролю при НАБУ-2022. Національне антикорупційне бюро України. 06.06.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/rezultaty-reytingovogo-internet-golosuvannya-za-radu-gromadskogo-kontrolyu-pri-nabu-2022>.

⁵³ Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 року № 2322-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

⁵⁴ Судова реформа в Україні: короткий огляд. Фундацію DEJURE. URL: <https://dejure.foundation/library/sudova-reforma-v-ukraini-scho-zminylos-za-try-roky>.

⁵⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 року № 2846-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text>.

⁵⁶ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 року № 2074-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

Відповідний законопроект про внесення змін до Податкового кодексу все ще перебуває на розгляді у Верховній Раді і перспективи його прийняття наразі невідомі, тому що законодавчу діяльність у цьому напрямку ускладнює російсько-українська війна.

У результаті прийняття Закону про віртуальні активи: буде легалізовано діяльність іноземних та українських криптобірж; банки зможуть відкривати рахунки для учасників ринку; резиденти України, які володіють віртуальними активами, зможуть здійснювати з ними операції відповідно із законом; Україна гарантуватиме судовий захист усіх прав на віртуальні активи⁵⁷. Ключовою перевагою є те, що ринок отримає офіційний статус, а учасники – легальний захист своїх прав. На практиці це означає, що власники віртуальних активів зможуть задекларувати свої доходи від цих віртуальних активів і використовувати банківські послуги, пов'язані з ними. Крім того, криптовалюта відіграє ключову роль у контексті російського вторгнення в Україну – значні суми пожертвувань для фінансування війни були зроблені саме у криптовалюті.

Основними регуляторними органами, відповідальними за регулювання та застосування криптовалютних активів в Україні, є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національний банк України. Для повноцінного та ефективного запуску ринку віртуальних активів Мінфін також активно працює над внесенням змін до Податкового та Цивільного кодексів України. Враховуючи поточний стан української економіки та невизначені перспективи її відновлення, ухвалення Закону про віртуальні активи є важливим кроком до побудови ліквідного регульованого ринку.

8 серпня 2022 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України (НКЦПФР) розблокувала майже всі операції на капітальних і товарних ринках країни⁵⁸. Ці операції були тимчасово призупинені після російського вторгнення як надзвичайний захід, і НКЦПФР коригувала обмеження відповідно до потреб війни та економічних проблем. Уряд України вважає це своєчасним і виваженим кроком, який відповідає настроям професійних учасників ринку, які закликають до відродження фінансового сектору. Розвиток ринків

⁵⁷ Olekhov I., Chechulina K., Barlit I. Crypto Assets Legalised in Ukraine. *Lexology.com*. March 23 2022. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4bd100d5-8307-487b-9d8f-502b81bfff00>.

⁵⁸ Про впорядкування провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках у період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 04.08.2022 року № 1053. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1053863-22#Text>.

капіталу та організованих товарних ринків, а також інтеграція українських ринків капіталу в європейський фінансовий простір також розглядаються як один з ключових напрямків Плану відновлення України, який був представлений на конференції в Лугано на початку липня 2022 року⁵⁹.

Враховуючи, що Україна прагне зосередитися на IT-індустрії, залучати іноземних інвесторів, приєднатися до Європейського Союзу та розвивати цифрову економіку і простір, взяття Загального регламенту захисту даних (GDPR) Європейського Союзу як орієнтиру для України у сфері захисту персональних даних можна сміливо вважати розумним кроком. GDPR – це нормативний акт, якого прагнуть дотримуватися більшість компаній, що працюють в Україні, крім того, він випереджає чинне українське законодавство щодо захисту суб'єктів персональних даних.

25 жовтня 2022 року народними депутатами України подано Проект Закону про захист персональних даних⁶⁰. Парламент прагне зробити законопроект про захист персональних даних міцним фундаментом для визнання України країною з належним рівнем захисту відповідно до GDPR. Законопроект про захист персональних даних не є остаточним і підлягає подальшим змінам і вдосконаленням у міру проходження через законодавчий процес.

22 листопада 2022 р. було прийнято Постанову КМУ «Про реалізацію експериментального проекту щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом»⁶¹. 1 грудня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної

⁵⁹ Ukraine's Recovery Plan Blueprint. URC2022. *Ukraine Recovery Conference*. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25bf24758792dd8/62c166751fc41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf.

⁶⁰ Проект Закону про захист персональних даних від 25.10.2022 № 8153. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707>.

⁶¹ Про реалізацію експериментального проекту щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2022 р. № 1311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1311-2022-%D0%BF#Text>.

ідентифікації»⁶². Цей Закон був підписаний Президентом України 29 грудня 2022 року та набуде повної чинності 31.12.2023 року.

Закон вносить зміни до близько 80 законів України з метою забезпечення відповідності українського законодавства законам Європейського Союзу щодо інтеграції України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу, зокрема законам, які регулюють електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги. Змінені закони включають Закон України «Про електронні довірчі послуги», який буде змінено на Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», кілька кодексів (у тому числі процесуальних) та закони, що регулюють відносини в різних сферах, зокрема як захист прав інтелектуальної власності та ін.

Зазначена інтеграція має бути досягнута шляхом визнання в Україні провайдерів електронних довірчих послуг з ЄС та забезпечення такого ж високого рівня захищеної електронної ідентифікації. Крім іншого, Закон також передбачає можливість дистанційного отримання кваліфікованого електронного підпису та доступу до онлайн-сервісів в Україні з-за кордону. Наступним кроком на шляху інтеграції України до єдиного цифрового ринку Європейського Союзу стане укладення угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та ЄС.

Протягом 2022 року Україна підписала низку євроінтеграційних угод з ЄС⁶³:

– Угода про участь України в програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021-2027)⁶⁴. В результаті Україна отримує доступ до фінансування та підтримки проєктів у таких сферах, як суперкомп'ютери, штучний інтелект, передові цифрові навички та використання цифрових технологій в економіці та суспільстві;

– Угода про участь України в програмі ЄС для співробітництва в митній сфері (Програма «Митниця»). Вона сприяє створенню сучасного

⁶² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації: Закон України від 1 грудня 2022 року 2801-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20#Text>.

⁶³ Україна та ЄС підписали п'ять євроінтеграційних угод. *Liga Zakon*. 5 вересня 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213714_ukrana-ta-s-pdpisali-pyat-vrontegratsynikh-ugod.

⁶⁴ Solidarity with Ukraine: Digital Europe Programme open to Ukraine to access calls for funding. *European Commission website*. 05 September 2022. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/solidarity-ukraine-digital-europe-programme-open-ukraine-access-calls-funding>.

середовища для митниці та торгівлі, зберігаючи при цьому фінансові, економічні та соціальні інтереси та добробут країн – учасниць Програми⁶⁵;

– Угода про участь України в програмі ЄС щодо співпраці у податковій сфері Fiscalis. Основними цілями цієї програми є захист фінансових та економічних інтересів ЄС та його держав-членів, зокрема від податкового шахрайства, ухилення від сплати податків, а також вдосконалення процесів їх адміністрування;

– Угода про надання Україні бюджетної підтримки на 500 млн євро;

– Угода, завдяки якій Єврокомісія збільшує бюджет на гранти для України на 122 млн євро.

Крім того, Україна вже представила свій План відновлення, який включає 850 проєктів, які мають бути реалізовані протягом десяти років. Серед них плани щодо енергетичної незалежності та Green Deal, інфраструктурні проєкти та подальша цифровізація⁶⁶.

Щоб залучити нові інвестиції, Україна запустила програму Advantage Ukraine з інвестиційним меню та інструментами для безпосереднього зв'язку з урядом України та отримання додаткової інформації про можливості⁶⁷. Європейська комісія також представила плани щодо створення Платформи реконструкції України, яка б визначала пріоритетні сфери, обрані для фінансування, координувала джерела фінансування та їх призначення для оптимізації їх використання, включаючи інвестиційну підтримку та гарантії для інвестицій приватного сектора.

Перспективними напрямками на євроінтеграційному шляху України під час її трансформації/реконструкції, вважаємо наступні підходи, що, на нашу думку, направлені на зміцнення та подальший розвиток правової країни із розвиненою цифровою економікою:

– спільний підхід до боротьби з корупцією та просування вперед у справі верховенства права має стати горизонтальним пріоритетом номер один. Боротьба з корупцією під час реконструкції України ґрунтуватиметься на чотирьох стовпах: 1) інституційна основа на макрорівні; 2) завершення антикорупційних реформ, розпочатих до війни; 3) усунення джерел корупції, які пов'язані з функціонуванням

⁶⁵ Україна приєдналася до програми «Митниця» для співробітництва у митній сфері з ЄС. *Державна митна служба України*. 06.09.2022. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ukrayina-priiednalasia-do-programi-mitnitsia-dlia-spivrobotnitsva-u-mitnii-sferi-z-ies-940>.

⁶⁶ План відновлення України. Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.

⁶⁷ Advantage Ukraine – інвестиційна ініціатива уряду України URL: <https://advantageukraine.com/ua/>.

економіки (закупівлі, державні підприємства, регулювання, ліцензії, податки тощо);

– безпека повинна займати важливе місце під час трансформації/вступу до ЄС, тому що ці процеси можливі лише за умови, що всі суб'єкти економіки – уряди, міжнародні фінансові інституції та приватні підприємства – переконані, що їхніми ризиками можна управляти надійно та економічно ефективно;

– розвиток відновлюваної енергетики та впровадження енергоефективних технологій (особливо в житлових будинках) можуть не лише покращити навколишнє середовище, але й зменшити залежність України від Росії чи будь-якого іншого постачальника енергії. Перспективи розвитку енергетичного сектору та міський розвиток дають можливість уявити, як Україна може побудувати міцний хребет для нової і сучасної економіки;

– налагодження міцного експорту та значного притоку іноземного капіталу, які сприяють швидкому післявоєнному відновленню економіки: збереження провідної ролі зернових та інших сільськогосподарських і харчових продуктів в експорті; відновлення експорту металу; розширення експорту зброї; пропозиція нових інноваційних продуктів (Україна виявилася надзвичайно інноваційною в низці нових медичних продуктів і технологій, пов'язаних з доглядом за жертвами війни, і це також, ймовірно, перетвориться на нову експортну галузь); збільшення експорту енергоносіїв (розвиток сектору «зеленої» енергетики в Україні, якому сприяє підготовка до вступу в ЄС і як ймовірна умова післявоєнної допомоги, означає, що експорт енергії, включно з електроенергією та, пізніше, воднем, може перетворити Україну на чистого експортера енергії продуктів); посилення експорту ІТ та бізнес-послуг тощо;

– укладання подальших угод про вільну торгівлю з акцентом на країни, з якими ЄС уклав або веде переговори про угоди про вільну торгівлю, наприклад Марокко, Туніс та Алжир. Це країни Середземноморського регіону, і ЗВТ з ними дозволить краще використовувати Пан'європейсько-Середземноморську конвенцію про преференційні правила походження (конвенція РЕМ). Іншими потенційно перспективними партнерами для ЗВТ є Південна Корея, Індія та Індонезія

– встановлення кращих транспортних та логістичних сполучень між Україною та ЄС для всіх видів транспорту;

– забезпечення швидкого відновлення банківського сектору, що вимагає швидкого розв'язання проблемних кредитів і відповідну рекапіталізацію банків;

– розвиток бази місцевих інвесторів і культури акціонерного капіталу;

– масштабний перерозподіл ресурсів. Інфраструктуру країни (особливо залізницю) потрібно буде налаштувати для перенаправлення потоків товарів і людей до Європейського Союзу та з Росії. Економічне життя в міських центрах, ймовірно, зміститься до міст, ближчих до Європейського Союзу. Невідповідність на ринку праці тягне за собою великі потоки працівників за сферою діяльності, професіями та навичками;

– прискорення економічного зростання міст;

– подальша лібералізація економічної діяльності та відкритість для решти світу. Зароджувана тенденція до nearshoring/reshoring/frindshoring дає Україні можливість інтегруватися в ланцюжки створення вартості Європейського Союзу. Щоб повною мірою використати цю можливість, Україна (і Європейський Союз) мають зменшити тарифні та нетарифні бар'єри та оптимізувати транскордонні потоки ресурсів та ідей. Подібним чином суспільство, відкрите для імміграції, може допомогти вирішити проблеми з нестачею робочої сили. Пряма допомога українському бізнесу (наприклад, дистанційне наймання українських працівників або допомога українським фірмам у виході на ринок ЄС) може допомогти не лише зберегти економіку, але й закласти основу для її відновлення та інтеграції до Європейського Союзу;

– створення потужного оборонного сектору. Безпековий ризик, ймовірно, буде основною перешкодою для розвитку України, і, зрештою, тільки Україна може захистити себе від майбутньої агресії. Хоча сьогодні Україна значною мірою спирається на західну зброю, вона здатна виробляти ефективну зброю, яка вже показала вражаючі результати під час повномасштабної війни. Оборона також може стимулювати розвиток нових технологій, які можуть принести користь економіці;

– подальше реформування освітньої системи із пріоритетами якості, розвинених навичок і компетенцій та компенсуванням втрачених під час війни можливостей повноцінного навчання. Оскільки людський капітал є ключовим активом будь-якої сучасної економіки, система освіти має стати частиною більших зусиль з перекваліфікації робочої сили. Щоб інтегруватися в сучасні виробничі ланцюжки та розвинути технологічну конкурентоспроможність, Україні доведеться переосмислити організацію та структуру свого наукового сектору, щоб він справді став джерелом нових технологій для оборони та бізнесу, а також політики на основі даних для уряду;

– подальше реформування галузі охорони здоров'я для покращення якості життя мільйонів людей, а також для створення потужного стимулу для інвестування в людський капітал.

Економіка України пройшла довгий шлях, і, якщо до війни судова система, корупція та отримання доступу до іноземної продукції та ринків капіталу були домінуючими проблемами для малого та великого бізнесу, зараз вони борються з набагато більш фундаментальними проблемами, такими як зруйнована інфраструктура, відсутність попиту та відсутність доступу до фінансування та страхування. Відбудова економіки та створення нових перспектив для бізнесу вимагатимуть вирішення як старих, так і нових проблем. Реконструкція може і повинна бути використана для інвестицій у стійкі компанії та інфраструктуру, збільшення експорту, поглиблення ланцюжків створення вартості в агробізнесі, налагодження екологічного виробництва сталі та сприяння ІТ-стартапам створять можливості для просування економіки вперед. Усі зазначені фактори глибоко переплетені. Ні демократія, ні сильна економіка неможливі без інституцій, що вимагає комплексної, глибокої модернізації країни.

ВИСНОВКИ

Концепції розвитку цифрових відносин у Європейському Союзі спрямована на створення необхідних умов використання інноваційних цифрових технологій та формування сприятливого економічного клімату. Нормативно-правова база для цифрової економіки в ЄС розроблена із урахуванням збалансованості інтересів споживачів, бізнесу та регуляторів у технологічному ландшафті. Підтримуючи інновації, конкуренцію та захист споживачів у цифровій економіці, ЄС встановлює чіткі правила та стандарти.

ЄС розповсюджує свої стандарти за межі союзу, особливо в країнах, що розвиваються та прагне надати своїм партнерам та світу в цілому різні формати взаємодії з питань цифровізації, надаючи офіційну допомогу у розвитку та впроваджуючи політику сприяння.

ЄС залучає весь інструментарій зовнішньої політики для просування інтересів у сфері регулювання цифрової економіки, прагнучи однозначного регіонального лідерства та гармонізації регуляторного середовища всіх сусідів з нормативним простором ЄС, зміцнення позиції у глобальному порядку через розвинену дипломатичну мережу та активну участь у різних міжнародних інститутах.

Україна, як держава, йде по шляху відповідності критеріям членства в ЄС з 2016 року, починаючи з підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і передбачаючи глибоку гармонізацію українських

політичних, правових та економічних інститутів зі стандартами ЄС. Розпочата Росією війна значною мірою змінила українську дійсність, зміцнила бажання отримати повноправне членство в ЄС та призвела до того, що Україну підтримують більшість країн-членів ЄС у прагненні стати повноправним членом союзу. Російське вторгнення започаткувало нестримний процес підтримки з боку інституцій ЄС та його членів, який уже має історичні виміри. Як результат прискороженого процесу інтеграції, українська реальність і культура щодо верховенства права та правозастосування повинні і будуть змінюватися в рамках процесу інтеграції в ЄС.

Україна провела багато необхідних реформ між 2014 і 2022 роками та досягла значного прогресу в імplementації угод між Україною та ЄС. Статус України як країни-кандидата на вступ до ЄС є доброю новиною в багатьох відношеннях і забезпечує надійний шлях до подальших інституційних реформ. Незважаючи на війну, що триває, уряд України активно працює над адаптацією свого законодавства, у тому числі і у сфері цифрової економіки до вимог ЄС у рамках своїх зусиль щодо приведення у відповідність зі стандартами ЄС та інтеграції до європейського ринку. Прогрес, досягнутий на сьогодні, є важливим кроком вперед для України, яка змінюється у правильному напрямку та трансформується у функціонуючу ринкову економіку. Є сфери, де відбулися значні позитивні зміни, але все ще є важливі сектори та сфери, де залишаються проблеми та старі порядки.

Найважливішою умовою для успішного завершення інтеграції України до ЄС та подальшого розвитку цифрової економіки буде взаємне узгодження реформ, переговорів про вступ та післявоєнна трансформація країни. Це буде величезним викликом, особливо тому, що кожен із цих процесів є серйозним викликом сам по собі. Процеси будуть взаємообумовленими та відбуватимуться у середовищі ще відносно слабких інституцій, зокрема судової системи, правоохоронних органів, захисту прав власності, захисту суспільних інтересів та корупції тощо.

Але ми впевнені, що Україна, яка за останні роки отримала цінний досвід реформ, інтеграційних та інвестиційних проєктів як за кордоном, так і у внутрішньому бізнесі, державному та неурядовому секторах має дуже сильні позитивні передумови для управління процесом реконструкції, реформ та інтеграції.

АНОТАЦІЯ

Цифровізація є процесом використання цифрових технологій в різних сферах життя, включаючи економіку, освіту, медіа, культуру та інших, що найбільш динамічно розвивається у Європейському Союзі.

Зважаючи на євроінтеграційний курс, взятий Україною на найближче майбутнє, особливо актуальним постає дослідження взаємодії, визначеності та узгодженості правового регулювання розвитку цифровізації Європейського Союзу та України. Автор досліджує останні зміни у законодавстві ЄС, спрямовані на покращення умов для розвитку цифровізації та стимулювання інноваційної діяльності в даній галузі. Розглядаються ключові напрями розвитку цифрової економіки, зокрема: електронна комерція, цифрові платформи, управління даними, цифрові послуги, цифрові ринки, штучний інтелект тощо. Здійснений огляд основних національних правових реформ за період 2014–2021 років, що були запроваджені для підтримки та розвитку цифровізації та цифрової економіки європейського зразка в Україні. Особливу увагу приділено аналізу сучасних правових актів ЄС та України, ухвалених у період 2019–2023 років для регулювання та розвитку цифровізації та цифрової економіки, а також ефективності їх впровадження. Звертається увага на сучасні виклики та проблеми, які стоять перед цифровою економікою України, зокрема і під час війни. Запропоновано можливі напрямки подальшого розвитку цифрової економіки України у період післявоєнної трансформації держави.

Література

1. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010) 2020 final. *European Commission*. 03.03.2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.
2. A Digital Agenda for Europe. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and Social Committee and the Committee of the regions. *European Commission*. Brussels, 2010. COM(2010)245 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>.
3. Investment Plan for Europe: The Juncker Plan's impact in the real economy. *European Commission*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/eueconomyexplained/graphs-economic-topics/investment-plan-europe-juncker-plans-impact-real-economy_en.
4. A Digital Single Market Strategy for Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2015)192 final. Brussels, 06.05.2015. URL: http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf.

5. Digitising European Industry. *European Commission*. 2016. COM(2016) 180 final. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/digitising-european-industry>.

6. European Commission (EC) (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons With Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016R0679-20160504&qid=1532348683434>.

7. Regulation (EU) 2018/1725 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by the Union institutions, bodies, offices and agencies and on the free movement of such data, and repealing Regulation (EC) № 45/2001 and Decision № 1247/2002/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1725>.

8. Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code (Recast). OJ L 321, 17.12.2018, pp. 36-214.

9. Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj>.

10. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>.

11. Laskowski K. Status of implementation of AVMS Directive, EEC and the Copyright Directive in the EU. *Dentons*. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2022/april/7/status-of-implementation-of-avms-directive-eec-and-the-copyright-directive-in-the-eu>.

12. European Commission (EC) (2020c). Joint Communication to the European Parliament and the Council: The EU's Cybersecurity Strategy for the Digital Decade. JOIN (2020) 18 final. Brussels, 16 December. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0018&from=EN>.

13. Regulation 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity)

and on information and communications technology cybersecurity certification and repealing Regulation) № 526/2013 (Cybersecurity Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32019R0881>.

14. The EU's Cybersecurity Strategy in the Digital Decade. *European Commission*. 16.12.2020. URL: <https://digitalstrategy.ec.europa.eu/library/eus-cybersecurity-strategy-digital-decade>.

15. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) № 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj>.

16. Traple Konarski Podrecki & Partners. New technologies law – the most important legislative developments in 2023 in EU and Poland. *Lexology.com*. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=2231a86f-1ec7-42f0-97c4-6cad152bf428>.

17. Commission Implementing Regulation (EU) 2019/1780 of 23 September 2019 establishing standard forms for the publication of notices in the field of public procurement and repealing Implementing Regulation (EU) 2015/1986 (eForms). Official Journal. 2019. L 272. P. 7–73.

18. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets for Cryptoassets, and amending Directive (EU) 2019/1937, COM/2020/593 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593>.

19. Atak Y., Harlick K. Crypto industry is bracing for major regulatory transformation in the EU and the UK. Osborne Clarke. 14th Mar 2023. URL: <https://www.osborneclarke.com/insights/crypto-industry-bracing-major-regulatory-transformation-eu-and-uk>.

20. Regulation (EU) 2022/2554 on digital operational resilience for the financial sector and amending Regulations (EC) № 1060/2009, (EU) № 648/2012, (EU) № 600/2014, (EU) № 909/2014 and (EU) 2016/1011. 14 December 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2554>.

21. Regulation (EU) 2022/858 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a pilot regime for market infrastructures based on distributed ledger technology, and amending Regulations (EU) No 600/2014 and (EU) No 909/2014 and Directive 2014/65/EU. 30 May 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/858/oj>.

22. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of

the regions. *European Commission*. 9 March 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:12e835e2-81af-11eb9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

23. Europe's Digital Decade: Commission sets the course towards a digitally empowered Europe by 2030. *European Commission*. 9 March 2021. URL: https://www.ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_983.

24. Sustainable development in the European Union – 2022 edition. *Eurostat*. 23.05.2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242025/KS-09-22-019-EN-N.pdf/a2be16e4-b925-f109-563c-f94ae09f5436?t=1667397761499>.

25. The European Green Deal. *European Commission*. 11 December 2019. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

26. The European Green Deal. *European Commission*. 11 December 2019. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

27. Regulation (EU) 2022/868 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on European data governance and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Data Governance Act). *Official Journal of the European Union*. 03.06.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/868/oj>.

28. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *Official Journal of the European Union*. 27.10.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>.

29. Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts. COM(2021) 206 final. *European Commission*. Brussels, 21.4.2021. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/the-act/>.

30. Directive of the European Parliament and of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive). COM(2022) 496 final. *European Commission*. Brussels, 28.9.2022. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-09/1_1_197605_prop_dir_ai_en.pdf.

31. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital

Markets Act). *Official Journal of the European Union*. 12.10.2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/1925>.

32. Morrison & Foerster LLP. The EU Digital Services Act – Europe’s New Regime for Content Moderation. *Lexology.com*. October 4 2022. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=297caa4e-686c-452c-a527-c56fb3fba7ee>.

33. D4D Hub. URL: <https://d4dhub.eu/>.

34. ENP-East. *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/european-neighbourhood-policy/enp-east>.

35. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

36. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 року № 1698-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

37. Про Вищий антикорупційний суд України: Закон України від 07.06.2018 року № 2447-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

38. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 05.03.2020 № 125. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

39. Про затвердження Положення про апарат Національного агентства з питань запобігання корупції: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 05.02.2020 № 30/20. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030884-20#Text>.

40. Етична рада. Судова влада України. URL: <https://ec.court.gov.ua/ec/>.

41. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 року № 1780-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>.

42. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

43. Міністерство та комітет цифрової трансформації. Цілі до 2024 року. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>.

44. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від від 5 серпня 2020 р. № 695. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

45. Дія. Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/>.

46. Dmukhovskyy V. Ukraine legal developments series: The «Diia City» regime – incentivising the growing tech sector. *Freshfields Bruckhaus Deringer LLP*. 27 жовтня 2022. URL: <https://riskandcompliance.freshfields.com/post/102hzmm/ukraine-legal-developments-series-the-diia-city-regime-incentivising-the-gro>.

47. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає понад \$127 млрд – звіт KSE Institute станом на вересень 2022 року. *Kyiv School of Economics*. 21 жовтня 2022. URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/the-total-amount-of-damage-caused-to-ukraine-s-infrastructure-is-more-than-127-billion-kse-institute-s-report-as-of-september-2022/>.

48. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. *Світовий Банк, Уряд України, Європейська Комісія*. 22 серпня, 2022. 269 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf>

49. Commission Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union: Communication from the commission to the European Parliament, the European council and the council. COM(2022) 407 final. *European Commission*. Brussels, 17.06.2022. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf>.

50. Сидоренко С. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда*. 18 червня 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/>.

51. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану від 04.05.2022 №7348. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=74188.

52. Результати рейтингового інтернет-голосування за Раду громадського контролю при НАБУ-2022. Національне антикорупційне бюро України. 06.06.2022. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/rezultaty-reytingovogo-internet-golosuvannya-za-radu-gromadskogo-kontrolyu-pry-nabu-2022>.

53. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 року № 2322-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

54. Судова реформа в Україні: короткий огляд. Фундацію DEJURE. URL: <https://dejure.foundation/library/sudova-reforma-v-ukraini-schozminylos-za-try-roky>.

55. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 року № 2846-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#Text>.

56. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 року № 2074-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

57. Olekhov I., Chechulina K., Barlit I. Crypto Assets Legalised in Ukraine. *Lexology.com*. March 23 2022. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=4bd100d5-8307-487b-9d8f-502b81bfff00>.

58. Про впорядкування провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках у період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 04.08.2022 року № 1053. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1053863-22#Text>.

59. Ukraine's Recovery Plan Blueprint. URC2022. *Ukraine Recovery Conference*. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf.

60. Проект Закону про захист персональних даних від 25.10.2022 № 8153. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707>.

61. Про реалізацію експериментального проекту щодо взаємного визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2022 р. № 1311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1311-2022-%D0%BF#Text>.

62. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації: Закон України від 1 грудня 2022 року 2801-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20#Text>.

63. Україна та ЄС підписали п'ять євроінтеграційних угод. *Liga Zakon*. 5 вересня 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213714_ukrana-ta-s-pdpisali-pyat-vrontegratsynikh-ugod.

64. Solidarity with Ukraine: Digital Europe Programme open to Ukraine to access calls for funding. *European Commission website*. 05 September 2022. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/solidarity-ukraine-digital-europe-programme-open-ukraine-access-calls-funding>.

65. Україна приєдналася до програми «Митниця» для співробітництва у митній сфері з ЄС. *Державна митна служба України*. 06.09.2022. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ukrayina-priednalasia-do-programi-mitnitsia-dlia-spivrobotitstva-u-mitnii-sferi-z-ies-940>.

66. План відновлення України. Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.

67. Advantage Ukraine – інвестиційна ініціатива уряду України URL: <https://advantageukraine.com/ua/>.

Information about the author:

Telychko OksanaAnatoliivna,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Economics' Legal Regulation
State University of Economics and Tehnology
16, Medichna str., Kryvyi Rih, 50051, Ukraine